

Buldozer Ekonomisi Nasıl Çalışacak?

Prof. Dr. Sema Kalaycıođlu

Bu defa dünyanın her köşesini, markası John Deere, Komatsu veya Caterpillar değil, Covid 19 olan bir buldozer kazıyor. Bir ileri, bir geri giderek kocaman kepçesi ile önüne ne çıkarsa alıp kenara bırakıyor. Covid 19 buldozerinin diğerlerinden farkı, o bazıları için mezar kazıyor. Kimi şanslı. Onlar bir çukurun kenarından dönüyor, kimileri ise içine düşüyor, hem de alelusûl edilen bir kaç dua, alelacele kılınan bir erken namazla. Bugün itibarı ile dünyada toplam 10,616,365 vaka, 514,637 ölüm ve 5,824,927 iyileşme ilan ediliyor. Ülkeler itibarı ile son duruma bakılacak olunursa başı ABD, Brezilya, Rusya ve Hindistan çekiyor. Sonra Birleşik Krallık, İspanya, Peru, Şili ve İtalya var. Türkiye'nin 13. sırada yer alması hayret edilecek bir şey değil. Oysa 199.906 vaka, 5131 iyileşme ve 173.111 iyileşme bize umut veriyor. Ancak Brüksel, bu rakamlara inanmamış olmalı ki dün seyahat izni verdiği 14 ülkenin arasında Türkiye yok. Hastalığın patladığı Çin şu anda 84.000 vaka ile 22. sırada, bu nedenle AB eğer Çin müteakabiliyet uygularsa, Çinlilere de kapıların açılabilceğini duyuruyor.

Adil Bir Salgın, Adil Olmayan Ekonomik Zorluklar

Kabul edelim pandemi adaleti ile gelip, her ülkeye dokundu. Ama ulusal sınırlarını kapatıp, hemen önlem alan ülkeler halklarını daha iyi korurken, işi hafife alanlar büyük kayıplar yaşadı ve yaşamakta. Buna karşılık hiçbir ülke, ekonomisinin dışlı çarklarını tamamen durdurmadı, durduramazdı da. Çünkü sağlık sektörlerinin baş aktör hâline geldiği salgın koşullarında, başta bu sektörleri tamamlayan eczaneler, ilaç ve tıbbî malzeme sanayii, sigortacılar, bankalar ve taşımacılar olmak üzere birçok sektör faaliyetlerine devam etmek zorundaydı. Ama en önemlisi gıda, temizlik ve su gibi birinci derecede ihtiyaçlar için diğer imalat, bakım onarım ve güvenlik gibi ihtiyaçlar için hizmet sektörleri her ülkede öyle veya böyle kapasite azaltarak çalışmayı sürdürdü. Evlerine kapanan insanların izlemeye alışık olduğu, onları tecrit altında meşgul eden başta televizyon ve radyolar olmak üzere kitle iletişim sektörleri ve sosyal medya araçları, zoom ile uzaktan yapılan eğitim faaliyetleri teknolojiye şükrettiren bir canlılıkla krizde durmayan faaliyetlerden.

Vur Abalıya

“Artık işim, şimdi evimde, mutfağımda, çalışma odamda” diyenlerin yepyeni bir deneyim yaşadıklarına kuşku yok. İş yaşamı, özel yaşamın doğal akışına eklemlendi. Batı dillerine çoktandır, biraz mahcup, biraz tereddüt ve kuşku ile yerleşen “**Home Office**” şimdi artık alışılan bir uygulama. İnsanlar birbirine uzak, insanlar birbirine, bir ekran boyu ve zoom kadar yakın. İnternet artık her eve lâzım. Köyden kasabaya, kasabadan kente, ülkeden ülkeye, yolu kısaltan, sosyal mesafeyi koruyan, aslında yalnızlaştırırken sosyalleştiren bir araç. Dijital okuryazarlık çok önemli ve çok değerli. Buna karşılık Corona’ya rağmen bilfiil evinden çıkıp, fabrikaya, şantiyeye, hastaneye veya kamu hizmetlerine gitmek zorunda olanlar için fiili risk ve risk algılaması şimdi gölgeden büyük bir korku, bir yürek yükü. Yine de virüs her yerde yine dar gelirliyi en fazla vurdu. Günün tek öğün yemeğini okulda yiyebilen fakir öğrencinin durumu ise içler acısı.

Hasar Belirleme ve Onarım

Artık yeni patlamalarda salgının merkez üssü haline gelen ABD de bile tamamen açılmanın ekonomik ve pedagojik zorunluluğu konuşuluyor. Örneğin en büyük sağlık otoritesi Dr. Fauci, Amerika’da örgün eğitimin yeniden başlaması gerekliliğini telaffuz etmeye başladı. Bu başka ülkelerde de böyle. İkinci ve üçüncü salgın tehlikesinin, yeni grip salgınları ile el ele verip ortalığı kasıp kavurması olasılığı ise şu sıralar, iş dünyası ile siyasilerin ortak kâbusu. Buna rağmen ekonomiler tamamen duramaz. Durursa bunun altından hiçbir ülke kalkamaz. Covid 19 markalı buldozer, ABD, Birleşik Krallık, AB üyelerinde en büyük hasarı istihdam ve gelire verdi. Geciken ödemeler ve iflaslar ve tabii, üçer aylık ve yıllık ekonomik büyüme tahminlerindeki negatif beklentiler de fiili hasar listesinin başında. Reel kayıplar ise sonra hesaplanacak. Bu açıdan rakamları doğru veren ve gizlemeyen ülkeler, aynı hastalıkta olduğu gibi, ekonomik etki açısından da teşhis ve tedavide başarılı olacak. Üstelik virüsün yıkıcı adaleti gibi, onarımda da adaleti yakalamayı mümkün olduğunca sağlamaya gayret edecek.

Çivi Çiviye Söker Mantiğı ile Buldozerleri Seferber Etmek

Hasar tespitinden sonra onarım faaliyeti için önce mali olanakların seferber edilmesi zorunluluğu, kamu bütçelerinden (merkezi ve yerel) yapılan transfer ödemeleri, hane halkına verilen parasal ve aynı destekler, vergi indirim ve ertelemeleri, borç afları zengin ülkeler için

işten değil. Merkez Bankaları da her yerde aktif rol üstlendi. Likidite bolluğu yaratarak ucuz tüketici kredileri ile cari tüketimin idamesine öncelik verildi. Konut kredileri ile de gayrimenkul sektörlerinin çökmemesi için de teşvikler seferber edildi. Şu anda dağıtılan kredilerin geri ödenmemesi durumunda ne olabileceği hiçbir yerde düşünülüyor. Açıkça **“krizden sonra tufan”** olaya bakış tarzı. Oysa bundan sonra peş peşe finans sektörleri çökerse, seyreyleyin siz gümbürtüyü.

Evveldi gün artık kendini Brexit’in meşum gölgesinden tamamen kurtulmuş hisseden Boris Johnson, Birleşik Krallık için Roosevelt’in 1930’lu yıllarda ABD’yi büyük depresyonun pençesinden başarı ile kurtaran **“Yeni Anlaşma” (New Deal)** benzeri bir program açıkladı. Öyle paketler, paketler, paketlerle değil. İnşaatlarla. Johnson’ın kullandığı slogan sadece **“İnşa Et, İnşa Et, İnşa Et”** oldu. Her bir şehre 500 bin ila 1 milyon İngiliz Pound’u arasında yapılacak tahsisle hemen altyapı inşa (eski altyapının onarılması) faaliyetlerine başlanacağını açıkladı. Ayrıca yeni okul ve hastane inşaatları için bütçeden bir milyar Pound aktarılacağını, bunun da eğitime ve sağlığa verdikleri önemi gösterdiğine dikkat çekti.

ABD de Bull Market’i Buldozerle Yeniden Yakalama Çabası

Buna karşılık Mayıs ayında ABD Kongresi Federal bütçeden yaklaşık 3 trilyon Dolarlık bir tahsis öngörerek Buldozer ekonomisini nasıl yönlendireceğini açıkladı. Bunun için her şeyden önce ulusal bütçe olanakları gerek. Amaç ekonomilerin üzerinden buldozer gibi geçen Covid 19’un yaptığı hasarı, ekonomiyi buldozerlerle çalıştırarak telafi etmek. Ancak ABD’de tahsisler ayrı kalemlerle verilmekte. Ayrıca inşaat ve alt yapı inşaat faaliyetlerinde arazi talanı yapılması söz konusu değil. Çevre zararı verilmemesi de önemli bir koşul. Bunun Birleşik Krallık ve AB ülkelerinde de bu şekilde ele alınacağı belli oldu. Eğer virüs iki kez daha vurmazsa 2021 de buldozerler ile işin içinden çıkmayı umuyorlar. Piyasalar iniyor. Piyasalar çıkıyor. İstikrarlı bir dengeyin 2021 Ocak ayından önce yakalanacağı konusunda bir umut yok.